

"حلقه تفاهم" یا "زنگ دایره"

نوآوری دیگری در

آموزش و پرورش

نوشته: زهرا بازرگان

معرفی مقاله

مقاله حاضر در تشریح یکی از روش‌های کمک به بهبود رفتار دانش‌آموزان در مدرسه به نام "زنگ دایره" تدوین گشته است. نویسنده پس از توضیح تفاوت‌های شخصی، خانوادگی و فرهنگی دانش‌آموزان که به تفاوت در رفتارها و انتظارات و در بسیاری از مواقع به بروز اختلاف و ایجاد تعارض در آنان می‌انجامد، به تحلیل روشی می‌پردازد که براساس تحقیقات انجام شده، می‌تواند در متعادل ساختن جو کلاس و مدرسه و ایجاد تفاهم بین دانش‌آموزان مؤثر باشد.

زنگ دایره در تشابه با زنگ حساب یا زنگ انشا به فاصله زمانی بین دو زنگ تفریح اشاره دارد که در طی آن، از طریق انجام دادن بازی‌ها و فعالیت‌های مختلف گروهی در کلاس، مهارت‌های شخصی و بین فردی دانش‌آموزان تقویت می‌شود و روحیه همکاری و هم‌بستگی در گروه ایجاد می‌گردد. کمک به ایجاد انضباط شخصی، تقویت اعتماد به نفس، مدیریت تعارض و تشویق همکاری گروهی، برخی آثار مثبت فعالیت‌های زنگ دایره هستند.

در این زنگ به دانش‌آموزان فرصت داده می‌شود که از طریق انجام دادن فعالیت‌های مختلف، نظریات، عقاید و احساسات خود را در مورد موضوعات خاص و مسائل مدرسه و کلاس، در محیطی سالم و تأییدکننده، به دور از ترس، تهدید و قضاوت دیگران ابراز کنند و زیر نظر یک مجری یا هماهنگ‌کننده، ضمن بررسی مسائل مشترک گروه و تحلیل آنها، راه‌حل‌های احتمالی را بیابند.

در این مقاله، چگونگی اجرای زنگ دایره، اصول و قوانین آن، انواع فعالیت‌های رایج در زنگ دایره و نحوهٔ مدیریت برنامه و مشارکت دانش‌آموزان مورد بررسی قرار می‌گیرد.

بخشی از مقاله با تأکید بر مطالعات انجام گرفته در کشورهای مختلف، به ارزیابی روش یاد شده پرداخته است و اثربخشی آن را در مقابله با پرخاشگری دانش‌آموزان ناسازگار و ایجاد تفاهم در گروه و تقویت رفتارهای غیرخشونت‌آمیز و سازنده برای حل مسائل مورد توجه قرار می‌دهد.

در پایان مقاله، نویسنده زنگ دایره را به عنوان فعالیتی مثبت برای کمک به بهبود جو اجتماعی روانی مدارس ایران توصیه می‌کند. توجه و آموزش معلمان در مورد روش فوق، تجدیدنظر در برنامه‌های درسی جهت تعیین فرصت‌هایی برای اجرای زنگ دایره در مدارس و توجه به علایق و نیازهای دانش‌آموزان هر کلاس، قبل از برنامه‌ریزی فعالیت‌های زنگ دایره از شرایطی است که نویسنده برای اجرای این روش در ایران بر آنها تأکید دارد.

این مقاله را سرکارخانم دکتر زهرا بازرگان، عضو هیأت علمی دانشکدهٔ علوم تربیتی دانشگاه تهران تهیه کرده و در اختیار فصلنامهٔ تعلیم و تربیت قرار داده است که به این وسیله از ایشان سپاس‌گزاری می‌شود.

سیما هزار و یک بهانه می آورد تا جزوه و کتاب درسی اش را به هم کلاسی هایش قرض ندهد؛ مبادا یکی از آنان نمره ای مشابه او کسب کند. پشت چهره آرام و متین معصومه دنیایی اضطراب و نگرانی نهفته است؛ بی خود نیست که به هنگام نوشتن دیکته دست هایش عرق می کند و کاغذ زیر دستش مرطوب می شود. مریم از معلم واهمه دارد و هر بار که پای تخته صدایش می کند، قلبش چنان می تپد که می ترسد صدای آن را همه شاگردان بشنوند. طاهره هیچ کس را قبول ندارد و از همه پیش تر از شاگرد جدیدی که از یک شهرستان دور دست به تهران منتقل شده و فارسی را با لهجه خاصی حرف می زند، احتراز می کند. مینا پرخاشگر و همیشه طلبکار به نظر می رسد و اگر کاری مطابق میلش پیش نرود، کلاس را به هم می ریزد و ... اینان دانش آموزان یک کلاس معمولی در یک مدرسه ابتدایی هستند. روپوش معمول مدارس دخترانه را به تن دارند. قد، وزن و سن آنان تفاوت چندانی با هم ندارد و حتی در نظر اول شبیه به نظر می رسند اما هر کدام به علت دارا بودن خصوصیات شخصیتی، خانوادگی و فرهنگی به طور عمیقی با هم متفاوتند و به همین جهت، رفتار و سبک یادگیری آنان با هم تفاوت دارد. بسیاری از این کودکان در پایان سال با تلاش های خود، کمک های معلم و نظارت خانواده کارنامه قبولی را به دست می گیرند و به خانه می برند تا نتیجه کار خود را به خانواده تحویل دهند اما آنچه در این یک سال و سال های بعد کم تر تغییر می کند، خودخواهی سیما، اضطراب معصومه، کمبود اعتماد به نفس مریم، تکبر طاهره و پرخاشگری میناست. شاید در شاگردان این کلاس، خصوصیات شخصیتی دیگری نیز وجود داشته باشد که به جو اجتماعی کلاس و امنیت فرآیند تدریس / یادگیری لطمه بزند اما آنچه در مدارس و کلاس های ما کم تر به حساب می آید، توجه به این نوع خصوصیات و تدبیر راه حل هایی برای پیش گیری و کاهش آنهاست.

در دو دهه اخیر، این گونه خصوصیات شخصیتی کودکان به علت تأثیرات ناگواری که می تواند بر دانش آموزان و در تضعیف جو یادگیری داشته باشد، در بسیاری از کشورهای صنعتی و پیشرفته مورد شناسایی و بررسی دقیق قرار گرفته و راه ها و روش های متنوعی برای پیش گیری و کنترل آنها آزمایش شده است.

"زنگ دایره" یکی از روش های مؤثر در متعادل ساختن جو کلاس و ایجاد تفاهم و دوستی بین دانش آموزان است. در این مقاله، در مورد اصول، نحوه اجرا و اثرات مختلفی که این روش می تواند بر دانش آموزان و مدرسه داشته باشد، توضیحاتی ارائه می شود.

زنگ دایره چیست؟

زنگ دایره در تشابه با زنگ ورزش، زنگ حساب و ... به فاصله زمانی بین دو زنگ تفریح اشاره دارد که طی آن از طریق شرکت دادن دانش آموزان در بازی‌ها و فعالیت‌های مختلف در کلاس، مهارت‌های شخصی و بین فردی آنان تقویت می‌شود و روحیه همکاری و هم‌بستگی در گروه ایجاد می‌گردد. این زنگ از آن رو دایره نامیده می‌شود که دایره در مقایسه با سایر اشکال هندسی مظهر برابری و هماهنگی است و لذا زنگ دایره بر این پیش فرض مبتنی است که همه افراد گروه در کلاس برابر و مستحق احترام هستند و می‌توانند با همکاری یکدیگر کار و فعالیت نمایند.

بر اساس نظر لارنس^۱ (۱۹۹۸)، زنگ دایره روشی دموکراتیک و سازنده برای مقابله با بسیاری از مسائلی است که در مدرسه در رابطه با شاگردان، معلمان، کارمندان اداری و اولیا پیش می‌آید.

برخی دیگر از مزایایی که برای زنگ دایره شمرده می‌شود، به شرح زیر است:

- کمک به ایجاد انضباط شخصی
- تقویت اعتماد به نفس
- مدیریت مثبت تعارض
- ایجاد ارتباطات مثبت بین دانش آموزان
- کمک به رشد مهارت‌های گوش دادن، گوش‌دگی و صداقت
- احترام قائل شدن برای خود و دیگران
- تشویق همکاری گروهی
- تشویق جرأت و جسارت در ابراز عقاید و نظریات خود.

چگونگی اجرای زنگ دایره

در مدرسی که در برنامه درسی خود زمانی را به عنوان زنگ دایره در نظر می‌گیرند، معلم و دانش آموزان یک یا دو بار در هفته و هر بار به مدت محدودی در کلاس به صورت دایره یا حلقه وار می‌نشینند؛ به طوری که تماس چهره به چهره داشته باشند و بتوانند یکدیگر را به خوبی ببینند. مدت زمان این جلسه متناسب با سن دانش آموزان و نیاز کلاس متفاوت است؛ مثلاً برای کودکان خردسال آمادگی و کلاس‌های اول و دوم دبستان، جلسات ده تا پانزده دقیقه‌ای مناسب است، در حالی که برای دانش آموزان کلاس‌های سوم تا پنجم ابتدایی و راهنمایی یا دبیرستان این زمان می‌تواند بین ۴۵ تا ۵۰ دقیقه باشد.

در این زنگ که به منظور بهبود بخشیدن به مهارت‌های ارتباطی، همکاری و حل

تعارضات و مسائل شخصی دانش آموزان مورد استفاده قرار می‌گیرد، به دانش آموزان فرصت داده می‌شود که از طریق انجام دادن فعالیت‌های مختلف، نظریات و عقاید و احساسات خود را در محیطی سالم و تأییدکننده، به دور از ترس، تهدید و قضاوت دیگران ابراز کنند. زنگ دایره را هم چنین می‌توان علاوه بر ساعات معین (یک یا دوبار در هفته در روز و ساعت خاص)، به صورت اضافی و هنگامی برگزار کرد که مسأله یا موضوع خاصی در کلاس یا مدرسه مطرح است.

از دیگر موارد استفاده زنگ دایره، کمک به حل مسائل مدرسه است. کاوی و شارپ^۲ (۱۹۹۲) فعالیت مشابه زنگ دایره را تحت عنوان حلقه یا دایره کیفیت^۳ به عنوان روشی برای تقویت مهارت‌های حل مسأله در دانش آموزان معرفی می‌کنند. از نظر آنان، دایره کیفیت شامل گروهی از دانش آموزان است که در هفته به‌طور مرتب دور هم جمع می‌شوند و به کمک یک مجری یا هماهنگ کننده برنامه، تلاش می‌کنند به بررسی مسائل مشترک گروه بپردازند و آنها را تحلیل نمایند. آنگاه راه‌حل‌های مورد توافق را به مدیریت مدرسه عرضه کنند. اعضای گروه دایره کیفیت، مهارت‌های لازم برای حل مسأله و ایجاد تغییرات مانند مهارت تولید افکار و ایده‌های جدید، مشاهده و جمع‌آوری اطلاعات، تدبیر راه‌حل‌ها، ارتباط در داخل گروه و ارائه پیشنهادات به مدیریت را با راهنمایی مجری فرا می‌گیرند. کاوی و شارپ بر این اعتقادند که کار گروهی دانش آموزان در جهت جست‌وجوی مسأله و طرح و ارائه پیشنهادات برای حل مسأله، فرصتی برای بروز خلاقیت هر یک از اعضا فراهم می‌آورد. ناگفته نماند که از نظر پژوهشگران یاد شده، موفقیت دایره کیفیت در گرو حمایت و استقبال از راه‌حل‌ها و پیشنهادات دانش آموزان از طرف مدیریت است. چنانچه مدیریت مدرسه پیشنهادات دانش آموزان را جدی نگیرد، اثربخشی این روش در حل مسائل مدرسه مورد تردید خواهد بود.

قوانین مربوط به زنگ دایره

ارائه موفقیت آمیز زنگ دایره مشروط به تنظیم قوانینی است که باید مورد احترام معلم و دانش آموزان باشد. بسل^۴ (۱۹۷۵) که زنگ دایره را دایره سحرآمیز و وسیله‌ای برای رشد اجتماعی و عاطفی دانش آموزان معرفی کرده است، درباره این فن چنین توضیح می‌دهد:

"دایره سحرآمیز شامل دو قانون است:

۱- هر کس نوبتی برای حرف زدن دارد؛ ۲- هرگاه کسی حرفی بزند، دیگران به او توجه می‌کنند و به حرفش گوش می‌دهند." محقق یاد شده اعتقاد دارد که حفظ نوبت برای حرف

زدن تنها به این معنی نیست که هر فردی حق حرف زدن داشته باشد بلکه منظور این است که هیچ کس به حق او تجاوز نخواهد کرد. بدین ترتیب، وقتی دانش آموزی حرف می زند، به او گوش می دهند و هیچ کس سعی نخواهد کرد آنچه را او می گوید در جهت نظر خود تغییر دهد، از او بازجویی کند، کلامش را قطع یا تفسیر و تحلیل کند، او را تحقیر یا تمسخر کند، نصیحت کند یا به او درس اخلاق بدهد. در برنامه رشد عاطفی و اجتماعی دانش آموزان، گوش دادن به معنای این است که با احترام به سخنان کسی که صحبت می کند، توجه کنیم و نشان دهیم سخن او را درک کرده ایم. برای مثال، وقتی فردی صحبت می کند، دیگران باید با دقت به او گوش دهند و هیچ کس حق قطع کردن صحبت دیگری را ندارد. از طرفی تمسخر، برجسب گذاری و کنار گذاشتن فرد از فعالیت ممنوع است.

توصیه می شود مطالب اظهار شده در کلاس - به خصوص زمانی که در ارتباط با احساس ها و عواطف شخصی است - محرمانه باقی بماند. ضمن این که می دانیم تضمین محرمانه بودن کامل مذاکرات میسر نیست. باید دانست که شرکت در فعالیت ها اجباری نمی باشد و هنگامی که نوبت اظهار نظر یا انجام دادن فعالیت به کسی می رسد، او می تواند با گفتن "نوبت بعدی" نفر پهلویی را دعوت به شرکت کند و خود موقتاً و تا فعالیت بعدی تماشاچی باشد. حسن این روش این است که در آن اجباری نیست اما از آن جا که در محیطی پذیرا و تشویق کننده انجام می گیرد، دانش آموزانی که در کلاس کم تر صحبت می کنند پس از چند دور فعالیت، اعتماد به نفس لازم را برای صحبت کردن در جمع به دست می آورند.

در زنگ دایره، دانش آموزان شیء خاصی را انتخاب می کنند. این شیء متناسب با سن دانش آموزان، می تواند یک توپ کوچک، یک خط کش، یک شاخه گل یا چیز دیگری باشد. شیء مورد نظر در اختیار فردی که می خواهد صحبت کند، قرار می گیرد. با مشاهده این شیء در دست فرد، دیگران سکوت می کنند و به وی اجازه صحبت می دهند.

فعالیت های رایج در زنگ دایره

محتوای برنامه زنگ دایره باید سبک و مفرح باشد تا دانش آموزان با ذوق و شوق در فعالیت ها شرکت کنند؛ بنابراین، مجموعه ای از فعالیت های متنوع زیر که توسط محققان مزلی^۵ (۱۹۹۳)، و کوپر^۶ (۱۹۹۶) بررسی شده است و در مدارس مختلف در کشورهای صنعتی پیشرفته اجرا می گردد، می تواند به مرئیان در دسترسی به اهداف این برنامه کمک کند. فعالیت های ذکر شده بیش تر برای کلاس های ابتدایی مناسب است و برای دوره های بالاتر می توان از فعالیت های پیچیده تر متناسب با سن، علایق و نیازهای

دانش آموزان استفاده کرد.

۱- بازی‌هایی برای آشنایی با نام‌ها و اختلاط با یکدیگر

در این بازی‌ها از دانش آموزان خواسته می‌شود نام خود و سایر دانش آموزان و ویژگی‌های مثبت دیگران را به زبان آورند یا در کنار افرادی غیر از دوستان صمیمی خود بنشینند. به این ترتیب، بین اعضای گروه احساس نزدیکی ایجاد می‌شود. برای مثال، معلم اعلام می‌کند: همه کسانی که عینک دارند یا کفشی پررنگ پوشیده‌اند، جای خود را عوض کنند. این کار باعث می‌شود که افراد، دوستان جدیدی پیدا کنند. فعالیت دیگر در این زمینه این است که معلم برای هر یک از دانش آموزان نام گل یا میوه‌ای را انتخاب می‌کند؛ مثلاً سیب، گلابی، گیلاس و ... سپس اعلام می‌کند همه سیب‌ها جایشان را عوض کنند و ... وقتی معلم اعلام کرد سالاد میوه، همه بچه‌ها جای خود را عوض می‌کنند.

۲- بازی‌هایی برای تقویت مهارت شنیدن

این نوع بازی‌ها به فرد کمک می‌کنند که مهارت خود را در شنیدن تقویت کند. در این زمینه می‌توان از بازی "پیچ پیچ چینی" استفاده کرد؛ بدین ترتیب که نفر اول چیزی را در گوش پهلودستی خود می‌گوید و او سعی می‌کند آن را به نفر بعدی منتقل کند. وقتی آخرین فرد گروه پیام را شنید، آن را با صدای بلند تکرار می‌کند. در این جا، افراد گروه متوجه می‌شوند که پیام شنیده شده تا چه حد با اصل پیام که نفر اول آن را منتقل کرده است، تفاوت یا شباهت دارد.

از تمرین‌های دیگر برای تقویت شنیدن این است که دانش آموزی جمله‌ای را شروع می‌کند؛ مانند بهترین زمان تعطیلات تابستان وقتی است که ... کاش می‌توانستم ... آرزو دارم ... و اگر معلم بودم و ... نفرات بعدی به تدریج جملات یکدیگر را کامل می‌کنند. این فعالیت باعث می‌شود که دانش آموزان در مورد موضوعات مختلف مثلاً آرزوها، علایق و مهارت‌های سایر افراد گروه، اطلاعات زیادی کسب کنند.

۳- بازی‌هایی برای تقویت اعتماد به نفس دانش آموزان

این بازی‌ها کمک می‌کنند که دانش آموز در مورد خود احساس مثبتی داشته باشد. هدف این است که فرد در خود و دیگران نکته مثبتی بیابد. کشف نکات مثبت دیگران مانع از این می‌شود که انسان فقط به خود بیندیشد. این امر در کلاس، جو مثبت و حمایت‌کننده‌ای ایجاد می‌کند و به بهبود رابطه بین دانش آموزان منجر می‌شود. در عین حال، به جای توجه به اختلافات و تفاوت‌ها، شباهت‌های افراد مورد توجه قرار می‌گیرد. معلم کلاس می‌تواند هر روز یکی از کودکان را به دلیل نظر مثبت و جالبی که ابراز کرده است، تشویق کند. ضمن این که لازم است در طول هفته و ماه فرصت‌هایی برای تشویق همه دانش آموزان برای کمک

به ارتقای اعتماد به نفس آنان فراهم شود.

بازی‌هایی برای تشویق همکاری و تقویت احساس تعلق به گروه

این نوع بازی‌ها دانش‌آموزان را در بیان احساس‌هایی که به همدردی و درک بهتر از دیگری منجر می‌شود، کمک می‌کنند و افراد گروه را به یکدیگر نزدیک می‌سازند. ایجاد فرصت‌هایی برای همکاری، این احساس را در دانش‌آموزان تقویت می‌کند که همه متعلق به یک گروه هستند. یکی از تمرین‌ها در این زمینه این است که یکی از دانش‌آموزان اطلاعاتی را در اختیار دانش‌آموز دیگر قرار می‌دهد و او اطلاعات دریافت شده را به گروه منتقل می‌کند. تمرین دیگر این است که تصویری نیمه‌تمام دست به دست می‌گردد و هر دانش‌آموز یک خط یا طرح کوچکی به آن اضافه می‌کند و بعد تصویر کامل شده - که حاصل کار دسته جمعی گروه است - به معرض نمایش گذاشته می‌شود.

بازی‌هایی برای ابراز احساس‌ها و عواطف

برای این که کودکان بتوانند از احساس‌ها و عواطف خود آگاهی پیدا کنند و چگونگی تسلط و کنترل بر آنها را در خود پرورش دهند، معلم کلاس می‌تواند تمرین‌هایی برای شناخت احساس‌های مختلف ترتیب داده و نشان دهد که داشتن هر احساسی طبیعی است. در این مورد توجه داشته باشید که معلم هیچ احساسی را نباید ارزش‌گذاری کند تا دانش‌آموزان، خود را با همهٔ خصوصیات، احساس‌ها و عواطفی که دارند بپذیرند، نیازهای خود را که می‌تواند کاملاً با نیازهای دیگری متفاوت باشد بشناسند، خود را با دیگری مقایسه نکنند، از اشتباهات خود ترسند و به دنبال تأیید دائمی دیگران نباشند.

باید دانست که کودکان نیز مانند بزرگسالان می‌توانند خوشحال، غمگین، رنجیده، خشمگین، ناراحت یا شرم‌منده باشند و تنها در صورتی بر این احساس‌های خود مسلط می‌شوند که آنها را بشناسند و دربارهٔ آنها صحبت کنند. اگر دانش‌آموزان مایل نباشند احساسات خود را بر زبان آورند، می‌توانند آن را روی تکه کاغذی بنویسند و در جعبه‌ای در کلاس قرار دهند. معلم می‌تواند با خواندن کاغذها، از نظریات دانش‌آموزان آگاه شود و دربارهٔ چگونگی به وجود آمدن احساس‌ها و کنترل آنها صحبت کند. باید توجه داشت که زنگ دایره جلسهٔ روان‌درمانی نیست اما معلم می‌تواند نظریات شاگردان را در مورد احساسی که دارند، تکرار یا خلاصه کند. در این جلسات بهتر است از صحبت کردن درباره مسائل خانوادگی که حل آن از عهدهٔ دانش‌آموزان خارج است، خودداری شود.

بحث آزاد و حل مسأله

در این زمینه می توان موضوعات مختلفی را برای دریافت پاسخ های فردی و گروهی و ارائه اطلاعات تکمیلی به دانش آموزان مطرح کرد. مشارکت دادن دانش آموزان در حل مسائل کلاس نیز وسیله مؤثری برای درگیر کردن آنان در زندگی مدرسه و حمایت از یکدیگر است. در این مورد، به طور مثال یکی از دانش آموزان می گوید: من دلم می خواست در ... بیش تر پیشرفت می کردم (مثلاً کنترل عصبانیت، داشتن پشتکار، خط خوب و ...). دانش آموزان دیگر به ترتیب هر کدام پیشنهادی در جهت حل مسأله یا نوع کمکی که می توانند به او ارائه دهند، مطرح می نمایند. تمرین دیگر این است که معلم مسأله ای را در مورد کلاس یا مدرسه مطرح کند و هر یک از دانش آموزان نظر اصلاحی خود را ارائه دهد.

بازی های پایانی

از این نوع فعالیت ها برای پایان دادن به زنگ دایره استفاده می شود. یک تمرین این است که هر فرد به نفر پهلو دستی خود لبخند بزند یا دست او را بفشارد. دانش آموزان می توانند با گذاشتن دست هایشان بروی شانه های یکدیگر حلقه دایره را تنگ تر کنند و انواع بازی های مشابه دیگر را که نشان دهنده احساس رضایت دانش آموزان از فعالیت های انجام شده در کلاس است، انجام دهند.

زنگ دایره برای معرفی یک درس جدید

زنگ دایره می تواند وسیله مؤثری برای آشنا کردن دانش آموزان با مطالب و موضوعات درسی تازه در زمینه ریاضیات، علوم و هنر باشد. برای مثال، معلم مطرح می کند که امروز قرار است در مورد ... کار کنیم. سپس از دانش آموزان سؤال می کند:

به نظر شما برای این کار به چه چیزهایی نیاز داریم؟ چگونه باید این کار را انجام داد؟ آیا چیز خاصی درباره موضوع درسی وجود دارد که باید درباره اش فکر کنیم؟ از کجا می توان فهمید که تا تاریخ مورد نظر، مطلب به پایان خواهد رسید؟

زنگ دایره هم چنین فرصت مناسبی برای صحبت کردن در مورد شعر، ادبیات و درک مفاهیم ریاضی است.

شرایط اجرای زنگ دایره

اجرای زنگ دایره به عنوان فرصتی مناسب برای ایجاد تفاهم و دوستی بین

- دانش آموزان کار ساده‌ای نیست و ایجاب می‌کند که اجراکننده شرایط ویژه‌ای داشته باشد. برخی از خصوصیات معلم یا اجراکننده این برنامه عبارت است از:
- او باید برای خود احترام قائل باشد؛
 - دانش آموزان را بدون قید و شرط دوست بدارد و نسبت به آنان نظر مثبت داشته باشد؛
 - به عقاید همه دانش آموزان احترام بگذارد؛
 - هر نوع مشارکتی را از سوی دانش آموزان بپذیرد؛
 - صحبت دانش آموزان را قطع نکند؛
 - اجازه انتخاب و به عهده گرفتن مسؤلیت عواقب انتخاب را به دانش آموزان بدهد؛
 - دارای مهارت گوش دادن فعال باشد؛
 - بتواند به روشنی در مورد احساسات و نیازهای خود صحبت کند؛
 - با شیوه زنگ دایره و بازی‌ها و فعالیت‌های مربوط به آن آشنا باشد.

مدیریت زنگ دایره

- در اداره زنگ دایره موارد زیر باید در نظر گرفته شود:
- زنگ دایره یک فعالیت منظم در برنامه مدرسه تلقی گردد؛
 - برای اجرای آن زمان مناسبی در نظر گرفته شود؛
 - دانش آموزان در تنظیم برنامه مشارکت داشته باشند؛
 - کلاس و وسایل آن طوری تنظیم شود که برای نشستن به صورت دایره محل کافی وجود داشته باشد؛
 - معلم، مانند دانش آموزان در برنامه مشارکت فعال داشته باشد؛
 - زنگ دایره با نشاط و شوخ طبعی معلم اداره شود.

نحوه مشارکت دانش آموزان

از آن‌جا که شرط اولیه زنگ دایره این است که در هر زمان فقط یک نفر صحبت کند و دیگران شنونده باشند، لازم است دانش آموزان قبل از شروع این برنامه مهارت گوش دادن فعال و تفاوت آن با گوش دادن غیرفعال را یاد گرفته باشند. در جلسات آماده‌سازی زنگ دایره، می‌توان از کودکان پرسید که ویژگی‌های فردی که خوب گوش می‌دهد چیست؟ ویژگی‌های موردنظر را بنویسید. از کودکان می‌توان پرسید: به نظر شما چه کسی خوب گوش می‌دهد؟ شما وقتی می‌بینید با دقت به صحبت‌هایشان گوش می‌دهند، چه احساسی پیدا می‌کنید؟

تمرین دیگر این است که بچه‌ها دوبه‌دو در مورد موضوعی که دوست دارند، با هم صحبت کنند. سپس هر یک از آنان موضوعات مورد علاقه طرف مقابل خود را برای سایر دانش‌آموزان توضیح دهد. این تمرین باعث می‌شود که دانش‌آموز به گفتار و صحبت‌های اطرافیان خود بیش‌تر توجه و دقت کند.

ارزش‌یابی زنگ دایره

اثر بخشی زنگ دایره و فعالیت‌های مشابه آن در برخی از مدارسی که این نوع فعالیت‌ها در آن‌جا انجام می‌گیرد یا در طرح‌هایی که از آن به عنوان بخشی از برنامه مداخله استفاده می‌شود، مورد ارزیابی قرار گرفته است. در زیر، به یادداشت‌های یک مدیر مدرسه در مورد این فعالیت و ارزش‌یابی‌های انجام شده توسط برخی از محققین اشاره می‌کنیم.

یادداشت‌های مدیر یک مدرسه ابتدایی در شهر بیرمنگام (انگلستان) در مورد اثرات زنگ دایره ما سه سال پیش، زنگ دایره را برای اولین بار در مدرسه برقرار کردیم و اکنون این برنامه، بخشی از برنامه منظم هر یک از کلاس‌های ماست. بیش‌تر کلاس‌ها حداقل سه بار در هفته زنگ دایره دارند و بعضی کلاس‌ها هر روز زمان کوتاهی را به این کار اختصاص می‌دهند. از طرفی، اگر معلم و شاگردان کلاس مسأله یا نیاز خاصی داشته باشند، یک زنگ دایره اضافی تشکیل می‌شود.

زنگ دایره بخشی از خط مشی کلی رفتاری در مدرسه ماست که بر تقویت اعتماد به نفس دانش‌آموزان تأکید زیادی دارد. ما در مدرسه از روش‌هایی مانند میانجیگری همتایان و فعالیت‌های زنگ دایره مانند گوش دادن فعال و تقویت مهارت‌های کلامی برای ابراز احساس‌ها و عواطف استفاده می‌کنیم.

تکنیک زنگ دایره در مراسم عبادی صبحگاهی نیز مورد استفاده قرار می‌گیرد و اخیراً از آن برای کلاس‌های ریاضی استفاده می‌شود. این روش از نظر ما بسیار مؤثر است. البته زنگ دایره تنها بخشی از خط مشی رفتاری است؛ بنابراین، مشکل می‌توان زنگ دایره را تنها عامل همه پیشرفت‌های رفتاری مدرسه تلقی کرد اما حتی بازرسان آموزش و پرورش نیز از این همه پیشرفت [ما] متعجب هستند. به‌هر حال، زنگ دایره چه از نظر دانش‌آموزان و چه از نظر معلمان برای مدرسه بسیار ارزشمند است.

ما برای معلمان مدرسه هم زنگ دایره تشکیل داده‌ایم. این تکنیک به افزایش خودباوری و اعتماد به نفس در دانش‌آموزان منجر شده است. در این مدت سه سال، ما در مدرسه دعوای شدید نداشته‌ایم (حتی مراقبین زنگ ناهار نیز بر این اعتقادند که رفتار

بچه‌ها در این مدت بسیار خوب بوده است). یکی از دلایل موفقیت این روش در مدرسه‌ما این است که برخلاف بسیاری از فعالیت‌ها که معمولاً چند نفر درگیر آن هستند، این فعالیت همه را درگیر کرده است. (جونز، ۱۹۹۳)

گتیونی^۹ (۱۹۹۱) که تکنیک زنگ دایره و اثربخشی آن را در مقابله با پرخاشگری دانش آموزان ناسازگار و ایجاد تفاهم در گروه مورد ارزیابی قرار داده، بر این اعتقاد است که کودکان به سبک خاصی از زندگی شرطی شده‌اند و تعداد کمی از آنان خود را می‌شناسند؛ بنابراین، وقتی در گروه سخن می‌گویند مشخص نیست که از طرف خود صحبت می‌کنند یا تعالیم اولیا و معلمان را بیان می‌نمایند. از طرفی، معلوم نیست رفتار کودکان در خارج از گروه - وقتی هماهنگ کننده حضور ندارد تا آنان را به رعایت قوانین توجه دهد - مشابه رفتار آنها در گروه باشد؛ زیرا همواره این امکان وجود دارد که دیگران به هنگام بروز عصبانیت یا ناکامی بخواهند فردی را که ضعف‌های خود را در گروه آشکار کرده است، تحقیر کنند و برقراری اعتماد بین کودک انتقام‌جو و فردی که تحقیر شده دشوار است.

ملور اسمیت^{۱۰} (۱۹۹۲) اثربخشی دایره کیفیت را در "طرح شفیلد" - که پژوهشی در مقابله، با دگر آزاری در مدارس ابتدایی شهر شفیلد (انگلستان) است - از طریق مشاهده جلسات دایره کیفیت و مصاحبه با معلمان و دانش آموزان مورد ارزیابی قرار داده است. او نتایج این روش را برای مقابله با رفتارهای آزار دهنده مدرسه مفید گزارش کرده است. براساس نظر واکر^{۱۱} (۱۹۸۹) که به مطالعه پدیده خشونت و روش‌های حل تعارض در مدارس مختلف پرداخته، زنگ دایره - که اساس آن بر پایه یادگیری گروهی است - به تقویت رفتارهای غیر خشونت‌آمیز و سازنده برای حل مسائل در مدرسه کمک می‌کند. واکر معتقد است با این که تکنیک زنگ دایره، پرهیز از دگر آزاری را به طور مستقیم به دانش آموزان نیاموخته است اما مهارت‌های بین فردی - مانند ارتباط، همکاری و حل مسئله - را که برای رفتار غیرخشونت‌آمیز اساسی است، به آنان یاد داده است.

کاربرد زنگ دایره در ایران

بنابر آنچه گفته شد و با توجه به اثرات مفید این شیوه بر دانش آموزان و مدرسه، زنگ دایره می‌تواند به عنوان بخشی از سیاست رفتاری یا بهبود انضباط در مدرسه و جزئی از برنامه روزمره یا هفتگی هر یک از کلاس‌ها تعیین شود. بازدیدی که نگارنده از مدارس اجراکننده این روش در برخی از کشورها داشته است و مشاهده اشتیاق و علاقه دانش آموزان برای مشارکت در فعالیت‌ها و همچنین نظریات مثبتی که مسؤولان مدارس

مختلف در مورد اجرای این روش داشته‌اند، آن‌را به عنوان فعالیتی مثبت برای بهبود جو اجتماعی - روانی مدرسه و تقویت ارتباطات مثبت بین دانش‌آموزان معرفی می‌کند.

بدیهی است لازمه اجرای این روش در مدارس ایران - به خصوص در مدارس ابتدایی - در درجه اول توجیه معلمان در مورد مزایای روش یاد شده و آموزش دادن آنان برای اجرای این روش است. این نوع آموزش باید به صورت کارگاه‌های آموزشی فعال باشد و معلمان را که با روش‌های سنتی برنامه محور آشنایی و مؤانست بیش‌تری دارند، به تجدیدنظر در روابط خود با دانش‌آموزان و اعمال روش‌های آزادمنشانه‌تر و جلب مشارکت دانش‌آموزان در فرآیند تدریس - یادگیری تشویق کند.

در مرحله بعد، لازم است در برنامه‌های درسی مدرسه تجدیدنظر به عمل آید؛ بدین معنی که با پس و پیش کردن یا تنظیم زمانی که به دروس مختلف اختصاص دارد، چند بار در هفته فرصت کوتاهی به زنگ دایره اختصاص داده شود.

فعالیت‌های زنگ دایره در صورتی می‌تواند موفقیت‌آمیز باشد و مورد استقبال دانش‌آموزان قرار گیرد که با توجه به علایق و نیازهای خاص آنان در هر کلاس ترتیب داده شود. این فعالیت‌ها نباید برنده و بازنده داشته باشد؛ زیرا هدف آنها ارتقای حس اعتماد به نفس در همه دانش‌آموزان شرکت‌کننده است و فرصتی است که هر یک از آنها بتواند در محیطی پذیرا و تشویق‌آمیز، اظهار نظر، انتخاب و فعالیت کند و برای آنچه هست، مورد تأیید قرار گیرد؛ بنابراین، انتخاب دانش‌آموزان برگزیده، نصیحت کردن، وادار کردن دانش‌آموزان به اظهار نظر و تحمیل فعالیت یا سرزنش کسانی که مشارکت نمی‌کنند، جزء اهداف این فعالیت نیست. نکته دیگر این است که وضعیت ظاهری کلاس و طرز چیدن وسایل باید طوری سازمان یابد که دانش‌آموزان بتوانند حلقه‌وار دور هم بنشینند و در وضعیتی برابر به بحث و فعالیت پردازند و در مورد تعارضات شخصی خود و مسائل و مشکلات مربوط به کلاس یا ورود به یک درس تازه تبادل نظر کنند. مسأله دیگر، غنی بودن فعالیت‌های زنگ دایره است. مشخص است که از این زنگ نباید برای تبلیغ و تحکیم ایدئولوژی یا القای طرز فکر یا برنامه خاص یا استطاق و بازپرسی استفاده شود بلکه در تنظیم برنامه، لازم است علایق و نیازهای دانش‌آموزان مورد توجه قرار گیرد و فعالیت‌هایی ارائه شود که به تقویت انضباط شخصی و بهبود مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان منتهی می‌گردد. در عین حال، هر یک از شرکت‌کنندگان را به قبول و پذیرش خود و دیگران تشویق می‌کند و میل به همکاری و هم‌بستگی گروهی را تقویت می‌نماید.

با این‌که هر کلاس لازم است متناسب با شرایط و نیازها، برنامه و فعالیت‌های خاص خود را داشته باشد، معلمان می‌توانند ساختار چهار مرحله‌ای زیر را برای همه کلاس‌ها در نظر

بگیرند:

- ۱- مرحله گرم کردن و آماده‌سازی دانش‌آموزان، مثال: نام من ...، خصوصیات من ...، ورزش مورد علاقه من و ...؛
 - ۲- ارائه فعالیت‌های اصلی مانند تقویت مهارت‌های شنیدن با استفاده از بحث‌های گروهی، فعالیت‌های دو نفره و غیره؛
 - ۳- بازخورد فعالیت‌ها در فواصل معین؛ مانند: چه یاد گرفتیم؟ مهم‌ترین بخش برنامه چه بود؟ و ...؛
 - ۴- بازی و مسابقه، انجام دادن کارهای گروهی، تئاتر، راهبردهای آرامش دهنده برای مقابله با استرس در دانش‌آموزان.
- همان‌طور که اشاره شد، زنگ دایره تنها یکی از روش‌های کمک به بهبود رفتار در مدرسه است. این روش باید به همراه سایر تدابیر در جهت ایجاد محیطی امن و آرامش‌بخش برای یادگیری و توسعه دوستی و هم‌بستگی بین دانش‌آموزان مورد استفاده قرار گیرد.

شعبه‌شناسی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پی نوشت ها

1. Lawrence
2. Cowie and sharp
3. Quality Circle
4. Bwssell
5. Moseley
6. Cooper
7. Peer Mediation
8. Jones
9. Guitouni
10. Mellor smith
11. Walker

منابع

1. Lawrence, E.(1998), **Circle time in Schools**, Belfron, Glasgow.
2. Cowie, II. and sharp, S. (1992), **Student themselves Tackle the Problem of Bullying Pastoral Care in Education**, 0-31-37.
3. Bessel, H. (1975), **Le développement Socioaffectif de L'Enfant. Le Cercle Magique. Edition de L'Institut du developpement humain**, in Guitouni, M. (1981), **Les Punis de la Societé**, Stanké.
4. Moseley, J. (1993), **Turn your School Round**, Wisebech, LDA Publishing ISBN 1-83503-174-4 and Moseley, J. (1996), **Quality Circle time in the Primary Classroom**, Wisbech, LDA. Publishing ISBN 1-83303-229-5.
5. Cooper, F. (1996), **Making Peace in the Classroom, Practical Activities for Personal and Social Education in Primary Schools**, Unpublished.

6. Jones, J. (1993), taken from NFER/DfEE Website: **Improving School Conferency, in Behaviour Support Team, Circle time Reference Material** Belfast, 1998.
7. Guitouni, M. (1991), **les punis de la socité, Stanké.**
8. Mellor smith, H. (1992), **The Effect of Quality Circles on Bullying Behaviour in Schools.** unpublished B. A Dissertation, University of sheffield, in, smith, p and sharp, s (1994), **school Bullying**, Routledge.
9. Walker, J. (1989), **violence and Conflict resolution in schools**, Quaker Council for European Affairs, 50 square Ambriox, Brussels, Belgique.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی